

Muzeum Okręgowe w Tarnowie

Institucja Kultury Województwa Małopolskiego

Wystawa czasowa

WIELKA WOJNA

TARNÓW-GORLICE 1915

maj-grudzień 2005 r.

Komisarz wystawy:

Janusz Koziół

Konsultacja merytoryczna:

Kazimierz Bańburski, Łukasz Sęk

Scenografia:

Włodzimierz Depukat

Fotografie i reprodukcje:

Robert Moździerz

Realizacja wystawy:

Marta Kuczyńska, Klaudiusz Stachaczyński, Władysław Czapla, Wiktoria Czosnek,
Łukasz Gozdek, Maria Jamrozik, Piotr Jamrozik, Jan Kocoł,
Agnieszka Kukułka, Piotr Marczyński, Andrzej Michta,
Antoni Stadnicki, Anna Surmiak, Barbara Szpunar

Ekspонатów użyczyli:

Muzeum im. St. Fischera w Bochni, Muzeum Okręgowe w Bydgoszczy,
Pomorskie Muzeum Wojskowe w Bydgoszczy,
Muzeum Historyczne – Pałac w Dukli, Muzeum w Jarosławiu,
Archiwum Państwowe w Krakowie – Oddział w Tarnowie,
Muzeum Narodowe w Krakowie, Fundacja im. Tadeusza Kościuszki w Krakowie,
Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, Muzeum Historyczne w Sanoku,
Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie,
Jan Kocoł, Agnieszka Partridge, Łukasz Sęk

Patronat medialny:

Radio MAKS, Małopolska Telewizja Kablowa, TeMI, Dziennik Polski, Gazeta
Krakowska, Radio Kraków Małopolska, RDN Małopolska, www.tarnow.pl

Kazimierz Bańburski

Janusz Koziół

WIELKA WOJNA

TARNÓW-GORLICE 1915

Muzeum Okręgowe w Tarnowie
Tarnów 2005

© **2005** Muzeum Okręgowe w Tarnowie
© **2005** Kazimierz Bańburski
© **2005** Janusz Koziół

Redakcja:

Dariusz Kobylański, Janusz Koziół

Korekta:

Kazimierz Bańburski

Fotografie:

Robert Moździerz
oraz archiwum Muzeum Okręgowego w Tarnowie

Skład:

„S-CAN“ Wydawnictwo s.c. – tel: 602721774

Druk:

„Drukarnia 21“ s.c. – tel: 014 6703520

Wydawca:

© **2005** Muzeum Okręgowe w Tarnowie
Rynek 20, 33-100 Tarnów
www.muzeum.tarnow.pl

Tarnów 2005

ISBN 83-85988-56-4

Kazimierz Bańburski

MOSKALE W TARNOWIE

Zajęcie Tarnowa przez wojska rosyjskie

Po sukcesach armii państw centralnych (Niemiec i Austro-Węgier) na froncie wschodnim, późnym latem i jesienią 1914 r., po bitwie pod Dęblinem (22-26 października 1914 r.) sytuacja zmieniła się diametralnie. Zaczął się marsz rosyjski od północy w kierunku Krakowa. Wojska rosyjskie ponownie zaczęły oblegać Przemyśl i ruszyły na zachód. W kierunku na Tarnów prowadziła natarcie 3 Armia rosyjska, dowodzona przez gen. Radkę Dymitriewa (1859-1918). Był to generał bułgarski (właściwe nazwisko Rusko Dymitrow Rusko), który za udział w spisku przeciwko księciu Aleksandrowi I musiał opuścić Bułgarię i udał się na emigrację do Rosji.

W skład 3 Armii rosyjskiej wchodziło 9 dywizji piechoty i 4 dywizje kawalerii. W dniu **10 listopada 1914 r. o godz. 17** wkroczyły do Tarnowa od strony Pilzna pierwsze pododdziały Czerkiesów Karaulowa. Wycofujący się w kierunku zachodnim Austriacy podpalili liczący sobie 133 lata drewniany kryty most drogowy na rzece Białej. Łuna tego pożaru złowrogo oświetlała zachodni horyzont miasta. W samym mieście zaś było ciemno, głucho i smutno. Tylko dwie latarnie świeciły przy ul. Krakowskiej. W ich cieniu można było dostrzec sylwetki pojedynczych żołnierzy austriackich, przekradających się w kierunku Wojnicza.

Ataman Karaulow udał się do ratusza, w którym odbywało się posiedzenie straży obywatelskiej, mającej czuwać nad bezpie-

czeństwem w mieście. Obradom przewodniczył burmistrz Tarnowa, dr Tadeusz Tertil (1864-1925), który nie skorzystał z możliwości wyjazdu. Pozostał w mieście, aby dzielić wspólny los wraz z jego mieszkańcami, podczas zawieruchy wojennej.

Karaulow oświadczył zebranym, że nazajutrz, tj. 11 listopada, o godz. 10 rano przybędzie do Tarnowa gen. Chełmicki z dywizją kozaków i należy go uroczysto przyjąć, jako przedstawiciela Wielkiej Rosji.

W środę 11 listopada, przed godz. 10, armatni wystrzał od strony Grabówki oznajmił, że do miasta zbliża się gen. Chełmicki. Zebranym na Rynku tarnowianom z burmistrzem na czele, kozacki generał oznajmił, jaki jest cel wkroczenia armii rosyjskiej do Galicji. – *Przychodzę – mówił – uwolnić was od ucisku Niemców i Żydów. Przynoszę wam wolność osobistą, religijną i narodową. Za te dobrodziejstwa niczego więcej nie żądają Rosjanie, tylko tego, byście ich uważali za swoich oswobodzicieli, a nie za wrogów.* Następnie wezwał urząd miejski do szybkiego oczyszczenia miasta, a zwłaszcza koszar i szpitali po wojsku austriackim i wybudowania mostu na rzece Białej. Zamianował też komendanta, który z ramienia armii rosyjskiej miał zarządzać miastem.

Za kwaterę obrał sobie gen. Chełmicki pałac książąt Sanguszków w Gumniskach.

Rosyjska okupacja Tarnowa

(10 listopada 1914 r. – 6 maja 1915 r.)

Pierwszym – zaledwie jednodniowym – rosyjskim komendantem miasta Tarnowa, był Czerkies z pochodzenia, muzułmanin, rotmistrz Gassaniłow. „Człowiek elegancki i dobry“. Tak go scharakteryzował Franciszek Szewczyk. Jemu przypadła rola odebrania kluczy miasta z rąk burmistrza Tertila.

Drugim komendantem został mianowany również muzułmanin, rotmistrz Buttajew. Znakomicie wykształcony, władający biegle kil-

koma językami, w tym również polskim. „Jako komendant, był Buttajew znośnym człowiekiem“ – to z kolei opinia o nim ks. Jana Czujka (ps. Jan Borzęcki), autora pracy „Moskale w Tarnowie“ wydanej w 1915 r. Rządy Buttajewa w Tarnowie też długo nie trwały. Zastąpił go płk Lurje, urzędujący też tylko jeden dzień.

Czwartym już z kolei komendantem w dniu 20 listopada 1914 roku został płk Piotr K. Kozłow (1863-1935). Jest to postać wymieniana we wszystkich encyklopediach świata. Ukrainiec z pochodzenia, znakomity geograf i podróżnik, badacz Azji Środkowej. Brał udział w wyprawach badawczych Mikołaja Przewalskiego. Sam kierował trzema wyprawami do Tybetu i Mongolii. Przewędrował pustynię Gobi pięć razy w różnych kierunkach i odkrył na niej ruiny starożytnego miasta Char Chot. Wydał cenne dzieło pt. „Azja“, tłu-